

HUMUSKAMPANJA

Matotietoutta kaikille!

- Saako niihin koskea?

Lieroja saa koskea hellästi ja koskemalla heihin mahdollisimman vähän aikaa, koska ne tuntevat vahvasti ihonsa kautta.

Ihmisten käsissä voi olla rasvoja, suoloja tai kemikaaleja, jotka ovat haitallisia heille. Lierot myös viihtyvät matalammassa lämpötilassa kuin ihmisen ruumiinlämpö. Kuivat kädet voivat myös kuivattaa niitä.

- Onko niillä silmiä ja suuta? Millainen suu?

Lieroilla on suu, mutta ei silmiä.

Niillä on suussaan huulet, joilla ne imevät ruokaa, mutta ei hampaita.

- Onko hampaita? Jotkut syötävät ovat kovia tai isoja paloja. Miten ne saa näistä palasia?

Lieroilla ei ole hampaita. Ne syövät bakteerien ja sienten hajottamaa, pienempää ainesta.

Eli ne eivät suoraan syö meidän ruuantähteitä vaan jo osittain hajotettua ruokaa.

Ne ovat kuten lintuja siten, että niillä on kivipiira, jossa ne murskaavat huulillaan imetyn ruuan. Tämän takia lierot tarvitsevat ruuan kanssa karkeaa ainesta kuten hiekkaa.

- Onko niillä jalkoja? Jos ei ole jalkoja, miten ne pääsee eteenpäin?

Lieroilla ei ole jalkoja. Ne supistavat ja pidentävät lihaksiaan.

Lisäksi niillä on pienet harjakset, joilla ne kiinnittyvät maa-ainekseen. Tämä auttaa niitä eteenpäin.

- Miksi ne tykkää pimeestä?

Lierot elävät maan karikkekerroksessa, missä on kosteutta ja minne ei juurikaan pääse valoa.

Valossa ne ovat usein helppoja saaliita saalistajille kuten linnuille. Valo voi myös kuivattaa niiden ihon. Kun ne havaitsevat valoa ihonsa kautta, ne sukeltavat syvemmälle.

- Miten ne löytää ruuan?

Ne "haistavat" ruuan eli tunnistavat kemikaalit, joita ruuasta lähtee. Myös kosteusvaihtelut auttavat niitä havaitsemaan ruokaa.

- Haistaako ne?

Niillä ei ole neniä, joten eivät samalla lailla kuin me. Ne kuitenkin tunnistavat kemialliset signaalit ihonsa kautta, joten voidaan sanoa että ne haistavat.

HUMUSKAMPANJA

- Onko niillä nenä?

Ei ole. Lieroilla on päässään vain suu.

- Miten ne kommunikoi?

Ne kommunikoivat kemiallisin signaalein ja värinän avulla. Ne erittävät limaa ja kemikaaleja, joilla ne viestivät toisilleen.

- Tekeekö ne ääntä?

Niillä ei ole äänijänteitä, mutta liikkeessään niistä voi lähteä ääniä kosketuksessa ympäristöön.

- Nukkuuko ne? Miten ne nukkuu?

Lierot eivät nuku samalla tavalla kuin me, niillä ei ole silmiä mitä sulkea! Ne lepäävät eli ovat välillä vähemmän aktiivisia.

- Mitä vihollisia madoilla on?

Lierojen vihollisia ovat eliöt jotka saalistavat niitä.

Näitä ovat linnut, matelijat kuten sammakot ja liskot, nisäkkäät kuten hiiret, rotat ja oravat, hyönteiset kuten muurahaiset ja jotkut kovakuoriaiset, loiset ja muut taudinaiheuttajat sekä epämiellyttävät ympäristöolot, kuten kuivuus ja auringonpaahde.

Myös ihminen voi olla vihollinen, jos emme kohtele lieroja kunnolla!

- Leikkivätkö madot?

Lierot eivät leiki niin kuin ihmiset ja muut kookkaammat eläimet. Toisaalta ne tutkivat ympäristöään ja ovat tekemisissä toistensa kanssa.

- Mistä tietää, että mato on vanha?

Aikuisilla lieroilla on rengas, joten se on yksi vihje. Usein vanhemmat lierot ovat kookkaampia kuin nuoremmat. Tämä tosin riippuu ympäristöstä. Vanhemmat lierot voivat myös olla hidastuotteisempia kuin nuoret.

- Kuinka vanhaksi mato yleensä elää ja miten sen ikä vastaa ihmisen ikää?

Lierot voivat elää useita vuosia. Ne saavuttavat lisääntymisiän noin kymmenen viikon jälkeen kuoriutumisen eli ne voivat saada jälkeläisiä paljon nopeammin kuin ihmiset.

- Kuinka älykkäitä madot on ja mistä tunnistaa että ovat älykkäitä?

Lieroilla ei ole samanlaisia älyllisiä kykyjä kuin meillä, mutta ne ovat älykkäitä siinä, että ne välttelevät vaaroja. Lierojen älykkyyttä on vaikea tunnistaa.

HUAMUSKAMPANJA

- Käykö madot koulua?

Lierot eivät käy koulua. Niitä ei kasvateta samoin kuin meitä vaan ne joutuvat pärjäämään yksin synnyttyään.

- Hukkuuko madot?

Lierot voivat hukkuu, jos on liian märkää. Tämä johtuu siitä, että ne eivät saa happea ihonsa kautta, jos ovat vedessä pitkään.

- Osaako ne uida?

Lierot eivät ui, ne liikkuvat supistamalla ja pidentämällä itseään ja tarttumalla kiinni ympäristöönsä. Vedessä ne eivät pysty tarttumaan kiinni, joten ne eivät osaa uida.

- Onko niillä tunteita?

Niillä ei tietäksemme ole tunteita samalla tavoin kuin meillä ihmisillä. Lähinnä ne reagoivat ärsykkeisiin, kuten ärinään, kuumaan, kylmään ja kemiallisiin signaaleihin.

- Eikö se (komposti) ole kidutusta niille?

Lierot eivät tietäksemme tunne kärsimystä samalla tavoin kuin me. Jos matokompostissa on olosuhteet kunnossa, lierot eivät kärsi.

- Mitä jos ne karkaa?

Yleensä lierot kuolevat kuivumiseen silloin kun ne karkaavat. Jos näet karanneita lieroja, siirrä ne takaisin kompostin pimeyteen ja selvitä miksi ne karkasivat.

- Saako niille antaa karkkia?

Ei, lieroille ei saa antaa karkkia. Karkissa on paljon sokeria, öljyä ja muita kemikaaleja, jotka ovat haitallisia lieroille.

- Saako nekin sokerihepulin?

Lierot ei saa sokerihepuleita, koska ne eivät syö sokeria.

- Pureeko ne?

Ei, lieroilla ei ole hampaita, vaan ne imevät ruuan huulillaan.

- Mitä ne syö?

Lierot syövät hajoavaa eloperäistä ainesta eli ne ovat hajottajia.

Ne syövät esimerkiksi vihannesten ja hedelmien jämiä ja kuoria, kahvinporoja, teepusseja, paperia ja pahvia, puiden lehtiä, nurmikonleikkuujätettä, lahoavaa puuta ja kananmunankuoria.

HUMUSKAMPANJA

- Sairastuuko nekin?

Lierot voivat sairastua, jos niihin tarttuu loinen tai muu taudinaiheuttaja. Myös epäsuotuisat elinolot ja liian vähäinen ruoka voi olla niille haitallista.

- Onko ne vaarallisia?

Lierot eivät ole vaarallisia ihmisille, vaan hyödyllisiä ja arvokkaita kumppaneita.

- Voiko niille antaa nimiä?

Voi, mutta niiden tunnistaminen voi olla hankalaa.

- Totteleeko ne?

Tuskin. Lierot eivät puhu suomea tai muitakaan meidän puhumia kieliä.

- Muuttaako ne?

Joo, lierot muuttavat eri osiin riippuen olosuhteista. Jos ruokaa antaa toiselle puolelle kuin viimeksi, lierot muuttavat ruuan perässä. Ne muuttavat myös välttääkseen vaaroja ja epäsuotuisia olosuhteita.

- Onko niillä vaatteita?

Ei, lieroilla ei ole vaatteita. Niillä on limakerros ihonsa suojana. Se toimii vaatteiden tapaan suojaten ympäristöltä.

- Eikö niille tule kylmä?

Kyllä niille tulee, jos ympäristössä on kylmä. Ne ovat kylmäverisiä eivätkä pysty säätelemään lämpötilaa. Jos matokompostissa on kylmä, lierot hidastuvat, säästävät energiaa, eivätkä syö yhtä paljon kuin tavallisesti.

- Miksi ne ovat limaisia?

Limakerros pitää lierojen ihon kosteana ja auttaa niitä hengittämään ihonsa kautta.

- Osaako ne lentää?

Ei, lierot elävät maan alla. Siellä ei lennetä.

- Juoko ne?

Tavallaan. Ne imevät kosteutta ihonsa kautta ja saavat vettä myös ruuasta.

- Näkeekö ne mitään? Huononeeko niiden näkö?

Eivät näe, lieroilla ei ole silmiä.

HUMUSKAMPANJA

- Onko niilläkin hiukset?

Tavallaan, niillä on harjaksia kehossaan. Näillä ne tarttuvat kiinni maa-ainekseen liikkuessaan.

- Askarteleeko ne?

Tavallaan. Ne muovaavat ympäristöään.

- Onko nekin lapsia joskus?

Joo, lieron tunnistaa lapseksi siitä, että se on tosi pieni eikä sillä ole rengasta.

- Onko nekin tyttö ja poika?

Ei, lierot ovat hermafrodiitteja eli sekä tyttöjä että poikia.

- Voiko ne kiivetä?

Joo, ne käyttävät harjaksiaan ja tarttuvat niillä seinään päästen näin ylöspäin.

- Kuinka vahvoja ne on?

Tosi vahvoja. Ne pystyvät tekemään tunneleita maahan työntämällä maa-ainesta tieltään.

- Mitä jos ne ei syö?

Silloin jokin ei ole kunnossa. Voi olla, että ruoka on vääränlaista, huonosti hajoavaa. Se voi olla liian isoina palasina. Kompostissa voi olla liian kylmä tai kuuma, tai siellä voi olla liian kuivaa tai märkää.

- Voiko niille tehdä esteradan?

Ei kannata tehdä lieroille esteratoja.

Kannattaa luoda niille mahdollisimman mukavat oltavat: tarjota tarpeeksi ruokaa, pitää huoli kosteudesta ja lämpötilasta ja antaa niiden olla enimmäkseen rauhassa.

